SANATTA, AVCILIK KONUSUNA, “ARKA FONDA” DEĞİNMELELER

Sinan ÇAYA¹

Özet

Avcılık insanoğlunun çağlar boyunca önemli bir faaliyeti olmak sıfatıyla edebiyatta ve sair sanat çalışmalarında çoktandır yerini almış bulunmaktadır. Şiirler, romanlar, hikâyeler, masallar, söylenceler ve filmler bize avcılıkla ilgili birçok sahneler sunarlar. Modern romanlardaki yasak avcılığa da, anılan yapıtlarda rast gelinir. Edebiyat ve sanat sosyolojisi açısından bakıldığında; muhayyilenin ürünü yapıtlar, gerçek hayatı aksettirme ve aydınlatmakta elbette önemlidir. Çok sayıda ilgili çalışmanın topyekûn bir listelemesi bir tek makalenin hacmini çoktan aşan fevkalâde yüklü bir küme oluştururdu. Bunu yapmak yerine, yalnızca benzerlerinden ibaret bir örneklem üzerine atıflar yapılmıştır. Tabî ki anılan özgül çalışmalar; yazarın son seneler zarfında gerçekleştirdiği okuma saatleri ve seyrettiği filmler ile kaimdir. Fikirleri takip eden daha da ileri çağrışımlar; kaynakça öncesinde notlar hâlinde ayrıca sunulmuştur. Okuyucu adına makaleyi daha haz verici kılmak adına; birtakım görseller de sayfalar arasına serpiştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Avcılık; avcı; av tüfeği; hayvan /av; safari; san’at; eser / yapıt.

BACKGROUND-ALLUSIONS TO THE TOPIC OF HUNTING, IN WORKS OF ART

Abstract

Hunting is an important activity of man since ages and as such, it has long taken its place in literature and other artistic works. Poems, novels, short stories, fairy-tales (*märchen*), legends and movies provide us with countless episodes dealing with hunting. Poaching (illegal hunting) of the modern times is also encountered in the mentioned works. Fiction is indeed significant in reflecting and illuminating the real life, when considered from the perspective of sociology of literature and fine arts. Obviously, listing an entire collection of numerous works involved would constitute an immense set far too large for the volume of a single article. Instead; here, merely a sample of similar examples are alluded to. Those specific works are naturally the ones which the author have come across, along his course of reading hours or movie-watching sessions, during recent years. Some mental associations deriving from a succession of further ideas are provided separately in the form of endnotes, before the list of references. Some visual material is also inserted among the pages, which is meant to render the article more enjoyable for the reader.

Key Words: Hunting; hunter; hunting-rifle; animal / game; safari; art; work of art

¹ Doç. Dr., İstinye Üniversitesi FEF Sosyoloji ABD, e-posta: sinacaya@hotmail.com

GİRİŞ

Sanat, esas ilhamını bizatihî hayatın kendisinden alır. Hele gerçekçilik (realizm) akımı ve onun çeşitli versiyonları açısından bu tespit daha da doğrudur. Bu itibarla hayatta var olan birçok oluşum, meşgale, görüngü (fenomen), çeşitli sanat ürünleri arasında, ana fikir yahut yardımcı fikir olarak yerlerini alırlar.

Avcılık, genel antropolojik kabüllere göre insanoğlunun karnını doyurup da yaşayakalma sürecinde (toplayıcılık ile birlikte) en erken safhayı teşkil eder. Avcı-toplayıcılık (*foraging*) bugün dahi, meselâ Afrika'nın *Bushman* kabilesi gibi toplumlarda, maişet faaliyetlerinin önemli bir parçasıdır. Zamanla bahçe tarımı (*horticulture*), ardından tarla tarımı avcılık-toplayıcılığın yerini almıştır. Kimi toplumlarda hayvancılık da geçim gailisini ayrıca takviye etmiştir. Balıkçı topluluklar (*fishing societies*) istisnâ bir konumdadırlar; çok az sayıda ortaya çıkmış; zamanla komşu tarım medeniyetleri içinde soğurulup kaybolmuşlardır. (Onlar da *su avcılığı* yapmışlardır, ancak makalemizin kapsamı sırf kara avcılığına inhisar eder).

Sanayi devrimi sonrası modern toplumlarda avcılık, boş zaman değerlendirme kurumunun önemli bir unsuru olmaya devam etmiştir. Birçok bireyin gönül verdiği bir meşgale olagelmıştır. Savaşlar ve kıtlık zamanlarında ise beslenme imkânlarına önemli katkı sağlamaya (*) yaramıştır. Yaban hayatını katletmekte rol oynayan ticarî avcılık ise, avcılığın en kötü çeşididir! Devletlerin başa çıkmak zorunda kaldıkları önemli bir sorunsal sıfatıyla ortadadır.

İşte av, avcı, avcılık öğeleri; bu derece önemli olmak hasebiyle birçok sanat eserinde önemli bir yardımcı fikir (yan tema) suretinde bahis konusu edilmişlerdir. Avcı figürü kendisini birçok yapıtta boylu boyunca göstermiştir. Esasen avcılığa ve avcıya bu gibi göndermelerden, ilgili toplumların kimi değer yargıları ve sosyo-kültürel yapılarına dair bazı çıkarsamalara ulaşmak da mümkündür.

Avrupa Edebiyatı ve Avcılık Mevzuu

Alphonse Daudet'in ünlü bir romanında (*Tarascon'un Tartarini*) avcılığın maceraperestlik ve hayalperestlikle bağdaştırıldığı, kimi avcıların ise mübalâğalı anlatışları sevdiklerine dair genel bir izlenim hâkimdir. Başkahraman; evinin bahçesi yabancı (egzotik) bitkilerle, iç mekânı silâh koleksiyonlarıyla dolu, *Don Kişot* benzeri bir kişiliktir; işi gücü heyecan verici romanlar, öyküler okumaktır.

Odanın ortasında yuvarlak bir masa vardı. Üstünde bir rom şişesi, Türk işi bir tütün tabakası, Kaptan Cook'un Yolculukları adlı kitap ile bir sürü av öyküleri duruyordu. Ayı avı, şahin avı, fil avı, daha neler... Masanın başında şişman, tıknaz bir adam oturuyordu. [Tartarin] kim bilir hangi korkunç av öyküsüne dalmıştı yine? (Daudet 1981:10).

* İkinci Dünya Savaşı'nın son günlerinde İskoçya'ya mühimmat fabrikalarını gezmeye giden bir Türk grubu içinde hobisi avcılık olanlar vardır. Britanyalı avcılarla birlikte av partilerine katılırlar. Memlekette gıda durumu sorunludur. Avcılar bu yüzden, et bulma konusunda talihli bir grubu temsil ederler. Bu misafir Türk avcılardan biri anılarında şöyle yazmaktadır: "Kasaplarda kuyruklar... Eti alanlar alıyor. Derken kasap etin bittiğini bağıarak bildiriyor. Kuyruğun sonunda bekleyenler; yüzlerinde hüznün ve ıstırap ifadesiyle, tek kelime söylemeden dükkânı terk ediyorlar. Bu manzaraları çok defa teessürle seyretmişimdir" (Cihanoğlu 206: 60).

Resim: Bahsi Geçen Fransız Romanı (Yaygınağ)

Thomas Mann'ın bir uzun öyküsünün (*Herr und Hund*, 1918) verdiği ipuçları ise; o günün Alman toplumunda avcılığın erkekçe ve özenilen bir uğraşı olduğu istikametinde ortaya çıkar. Öykü iri bir çoban köpeği besleyen bir adamın ağzından nakledilir.

O başkahraman (*protagonist*) bir öğleden sonra o köpeğiyle beraber kırlarda gezinirken bir avcıya tesadüf ederler. Avcının yanı başında tazısı vardır. Tazı, efendisinin tüfek atışlarıyla göklerden yere indirdiği kuşları ağızıyla getiriyor; böylece büyük keyif yaşıyordur! Şimdi çoban köpeği o tazıya âdetâ imrenişle dikkat kesilince, adam birden bir aşağılık mudilesi (karmaşası) içine doğru sürüklenir. Kendisini, yakındaki avcıyla mukayese eden bir muhasebeye dalar.

Kendi köpeği, avcının köpeği olmaya özenmiştir demek! Sanki köpeği “benim ne âlâ bir efendim varmış da haberim yokmuş! Elin tazısı saçmaların düşürdüğü kuşları tutup ağzında sahibine getiriyor; ya benim sahibim ne yapıyor?” diyor gibidir. Bu düşünceler doğrultusunda adam avcıya karşı haset hisleri duyar içinde.

Birkaç dakikalık bir iç çatışma ardından kendi çoban köpeğine döner. Azarlayan bir ses tonuyla konuşmaya başlar. O avcının köpeği olsaydı şimdiki sahibinden gördüğü ilgiyi ve sevgiyi

ondan görebilecek miydi bakalım? Hastalandığı zaman o avcı kendisini şimdiki sahibinin yaptığı gibi hemen veterinere götürecek miydi acaba?

Resim: Bahsi Geçen Uzun Hikâye & Yazarı (Yaygınağ)

Bütünüyle Bir Avcılık Kültürü

Kimi eserlerde avcılığın tekniklerine dair teferruat bulmak dahi mümkündür. *Sarrasani* sirkinin eski basın sözcüsü ve maceraperest gazeteci *Quindt*'in kaleme aldığı bir romanda (1955: 27) bunu görebiliyoruz.

Başkahraman *Roger*, tövbe-kâr bir avcıdır. Bir biyoloji laboratuvarında teknisyendir. Deneyler için çeşitli müstahzarlar hazırlayarak geçinip gitmektedir. Arkadaşı *Cyrill*'in *dişi gangster* annesi (*Dorothy*) onu fil avcılığı meşgalesinde oğluna göz kulak olmaya zorlar. Oğul *Cyrill* ise Afrika ormanlarında bir kaza sonucu hayattan kopar. *Roger* hemen dönüşte; bedenlen cüce amma güç kudret açısından dev kadına; oğlunun nasıl öldüğüne dair bir nev'i askervârî dönüş tekmi (daha doğrusu hesabı) vermek zorundadır. Acılı anne onu can kulağıyla dinler; bilgileri kafasında değerlendirir:

Âsi yaban mandası (*buffalo*) (*) toplulukları başka tür sürülere hiç benzemezler. Kendi sürüsünü ya gönüllü terk etmiş veya oralardan kovalanmış bu “bireyler”; sonradan toplanıp tekrar yeni ve çok daha vahşi ve çok özel bir sürü oluştururlar; zira bu hayvanlar asla uzun süre tek başlarına kalamazlar. Fıtratı icabı sürü hâlinde yaşarlar. Bu âsiler topluluğu (ya da vukuatlı sürü) zaten yeterince tehlikeli olan sıradan sürülere nazaran; daha beter tehlike arz ederler.

Üstüne üstlük bir çayır yangınından kaçan iyice başı bozuk böyle bir sürü, iki usta avcıyı (*Cyrill* ile *Roger*) bir nehir vâdisinde kıştırır. Sürü, üzerlerine boşalan şarjör dolusu mermilere aldırış etmez bile. Bu karmaşada *Cyrill* ırmağa düşerek oracıkta timsahlara yem olur!

* Bizon Amerika kıt'asına özgü bir tür iken, buffalo “yabanî manda” anlamına gelir. Benzerlikten dolayı kavramlar karıştırılmaktadır ki bu bir galat-ı meşhur sayılır. Pek üstünde durmaya gelmez. (Kimileri iki türü tefrik etmek için *Amerikan buffalos* da derler).

Bu gibi büyükbaşları tehlikeli kılan özellikleri; iri gövdeleriyle toplu koşu yetenekleridir. Dikkatsiz avcının sürünün altında ezilmesi işten değildir. *Buffalo Bill*, gençliğinde, demiryolu işçilerine gıda temini için anlaştığı şirkete, taze bizon eti teslim ediyordu. At üstünde usta manevralarla; bizonları; en başta koşan sürü-liderinden ve onun yerine geçen diğerlerinden itibaren peş peşe çabucak yere indirip geri çekiliyordu; hattâ ölü hayvancağızlar birbirlerine yakın şekilde küçük bir alana düşüyorlardı. O devirde doğal kaynakların kıymeti bilinmiyordu. Hele yerli kabileler maişet açısından bizonlara bağlı idiler.

Buffalo Bill Amerikan tarihinde bir kahramandır. Lise (Kolej) ikinci sınıfta, okula yeni gelmiş, gür kıvrıkcık saçlı, palabıyık Matematik öğretmenimiz; ilk dersinde bu şahsiyetin üçüncü kuşaktan gayrı-meşru torunu olduğunu (*third-generation bastard-son of Buffalo Bill*) ifade etmiş idi. Tarihî kişiliği sahiplenmek uğruna babasının “gayrı-meşruluğunu” ifşaya çoktan râzıydı yani. *Buffalo Bill* kendisi de vahşi kapitalist anlayışa kurban gitmiş; karnını doyurmak için yaşlılık günlerini, sirklerde gösteriler yaparak geçirmiştir. Belki onu, vurduğu nice bizonun âhı tutmuştur...

Evcil sürüler bile tehlikelidir. Aralarında bir şekilde yere yığılan hemcinslerini dahi diğer hayvanlar ezerek telef ederler. 1958 Tarihli *Cowboy* adlı filmde sürüler ile ilgili birçok bilgi arka fondan dikkatli seyircinin ilgisine sunulmuştur. Bu erginleme filmi, kovboyluğa özenen bir otel kâtibini (*Jack Lemmon*) anlatır. Otel müşterisi olan sürü patronundan (*Glenn Ford*) rica eder ki onu da yanına ortak alsın, çalıştırsın. Kovboy lideri kumarda parasını kaybedince, sümsük otel çalışanının teklif ettiği birikimi reddedemez. Geçen akşam işgören olarak dahi düşünmediği genci, şimdi ortak sıfatıyla yanına almaya mecbur kalmıştır. Sonra Meksika'ya intikal, ortağın verdiği dolarlar ile bir sürü satın alış, bu sürüyü sınırdan geçirir; belli bir noktada yük vagonlarına bindirip Şikago'ya ulaştırma harekâtı...

En ilginç iki noktadan biri, kovboy kâfilesinin yolda sürüyü çalmak isteyen Apaçiler’in üstüne sürünün bir kısmını sevk edip, onları bu suretle kaçırtmalarıdır. Apaçi grubu, daha çatışmaya girmeden, sürünün püskürtmesiyle bertaraf olur. Diğer ilginç nokta, dönüşte genç ortağın yük vagonlarında yere düşen hayvanları, sırf kendi inisiyatifiyle boynuzlarından zorlayıp ayağa kaldırma gayretidir. Ezilme yüzünden sürü yeni bir zayıf vermesin diye; bu güç ameliyeye kalkışacak derecede pişmiş, başkalaşım geçirmiştir, tek bir seyahat boyunca, önceki o toy genç! Birinci mevkide iskambil oynarken haberi bir adamından alan usta da koşup vagona iner; yardıma çalışır. Yeni çırağından (çömezinden) aşağı kalacak hâli yoktur ya sert eski tüfeğin!

Kimi eserde avcılığın kılğısal (pratik) yönü öne çıkar. Bir zamanlar Amerika’da sınır boylarında sırf hayatta kalabilmek için avcılık faaliyetinin şart olduğuna dair tespitler, *Shirreffs*’in 1840’lı yıllara dair bir *western* romanında teyid bulur.

Başkahraman *Quint* ve arkadaşı *Luke*, zıpkın gibi iki kürk avcısıdırlar. *New Mexico* eyaleti henüz *Meksika* devletine aittir. *Quint* soylu bir *Meksikalı* aileye damat olmuştur. Dört dörtlük bir iç güveysine dönüşmemek için; buyurgan karısının ve çocuklarının yanında sırf yarı süreliğine kalmaya bakar. Senenin belli bir sezonunda hudut mıntıkasını, kimi belâlı Kızılderili ve Beyaz kanundışılara karşı korumakla meşgul olur. Amerikan ordusu gelip onu iki devletten birine “râm olma” tercihinine zorlayana kadar; bu hâl böyle gider. Yaşam tarzlarının her boyutuna avcılık kültürünün sindiği şu satırlara bakalım:

Quint çiftliğe dönecek iken *Luke*’u avcı giysileri içinde görür: Yer yer kadife parçalarla kaplı, kolları saçaklı, yakası sansar kürklü geyik derisi ceket. Süet meşinden tozluklar. Kurdelâ bandına kartal tüyleri (uğur işaretleri) takılmış fötr şapka. *Luke* kendi göğsünü yumruklar. Önce bir savaş nârası koyverir; sonra şiir gibi cümleler döktürür ardı sıra:

— “Başı boş gezen kurtlardan farkım yok! Dağların kralıyım! Bahardaki bir erkek bizon kadar pervâsız, arıların soktuğu bir boz ayı kadar tehlikeli, bir yavru kurt kadar çevik ve zindeyim yahu ben!” (*Shirreffs* 1985: 37-38).

Amerika Kırsal Alanında Yaygın Bir Meşgale

Grisham’ın *Gaz Odası* adlı romanında (*) *Mississippi* kırsalındaki avcılık sevdâsına bol bol göndermeler bulunur.

* Roman esasen bir nefret suçunu işler. 1967’de bir güney kasabasında *Ku Klux Klan*, *FBI*’ın yakın takibi sayesinde siyahlarla uğraşamaz olur. Bunun yerine Museviler’e yönelir. Hücre sistemi içinde gizlilikle çalışır. Klan’ın yöresel başkanı, *Sam*’ı, yanında bir başkasıyla, bir avukatın bürosunu bombalamaya gönderir. İnfilâk ânı gecikince, avukatın o anda büroda bulunan ikiz evlâtları havaya uçar. *Sam* yakalanır. Suç ortağını asla ifşâ etmez. İşlenen cürüm, olduğu gibi sadece onun üzerine yıkılır. Temyizler dahil, yıllara sarkan dâvalar sonucunda, yaşlı hâliyle gaz odasında infaz edilir.

Avukat-torun, halasından öğrenir ki kuzeni genç, maço ırkçı sülâlesine [*Rednecks* (*)] lâıık olamamış. Hippi kılıklı bir esrarkeş! Babası onu bir aralık zorla Kanada'ya sülün avına götürdü diye dönüşte bir süre küs kalmışlardır (Grisham 1995: 234).

(Emekli federal ajan, 1967'lerdeki *Ku Klux Klan* mücadelesinden bahsediyor):

—“Haç yakarak siyahilerin evlerine mermi yağdırdıktan sonra; bazıları gidip siyah metresleriyle buluşurdu — o zenci kızlar bu mürailiğe nasıl katlanırdı? O da ayrı... — ve bizim gözümüze kestirdiğimiz herif kilise görevlisiydi. Ormanda bir av-kulûbesi vardı. Aşk yuvası ora! Bir öğlen üstü siyah kızla bunu fotoğrafladık” (a.g.e. ss.274-275).

(Halası, yeğenine kendi küçüklüğünü anlatıyor):

—“Ceza dâvaları bu çok seyirci çekirdi. Bir defa deden (*Sam*) bizi de götürdü. Zanlı, bir taziyı öldürmüş. Suçlu bulunup bir sene hüküm giydi. Kasaba kamuoyu ikiye bölünmüştü. Merkezdekilere göre önemsiz bir kabahat büyütülmüştü. Kenar mahalle sâkinleri ise iyi bir av köpeğinin kıymetini biliyordu” (Grisham 1995: 357).

(Halası, uzakta kalmış yeğenine, baba sülâlesini tanıtmaya devam ediyor):

—“Bir yaz günü gene ağaçtaki gizli yerime tırmanmışım. Bakıyordum. Baban da küçüktü. Bizde çalışan bitişik zenci ailenin çocuğuyla bir oyuncak meselesini tartıştı. Ahşap bir *Güneyli* kurşun asker. Ondan çalmış diye suçladı kara çocuğu. Deden duyunca çıktı; siyah çocuğa sövdü saydı; dayak attı. Sonra öbürünün babası *Joe* çıktı bahçeye. Oğlunu döven beyaz patrona kafa tuttu. Deden, eve kapanan babana bağırır ‘bak bu zenciye n’apacam!’ diye. Dövüştiler. Deden, babandan evdeki çiftelyi istedi soluk soluğa. *Joe* yerden doğrulmaktayken fişekleri adamcağızın üzerine boşalttı deden!

[Bu noktada av tüfeklerinin (**), çiftelerin, tabii ki en başta diğer ateşli silâhlara nazaran daha kolay edinme ve ulaşma adına, hele mizacı öfkeli tür bireyler için kullanışlı birer suç âleti

* Amerika'nın güney eyaletlerinin insanların etnik konulardaki bağnazlığının adı çıkmıştır. *Mağden* (2010: 30) bir romanında bu noktaya parmak basar. Yurt içinde ve dışında otellerde motellerde seyyar hayat süren esrarengiz bir ana-kızın romanıdır bu. Bir kış günü *New York*'a uçarlar. Taksikle *Union Meydanı*'nda bir butik otele gece yarısı varırlar. Tekerlekli bavulu sürüklemek bile bir iştir! Danışmadaki iri cüsseli, beyzbol şapkalı, kızıl sakallı ve üstündeki tişörtte *Tennessee* yazılı görevli; ödeme için peşin parada ısrar eder. Anne öfkelenir. Tartışma çıkar. Adam nakit diye homurdanır durur. Anne de çetin cevizdir:

—“Gece yarısı, bu *sin-kaf-edilesi* (*f*cking*) fırtınada? Çocuğumla? Seni *f*cking* ırkçı *Redneck*! Pasaportlarımız yüzünden! Değil mi? Yürü kızım, gidiyoruz!”

Dışarıda başka bir taksi bulup doğrudan havaalanına dönerler. Tezi tezine Londra'ya bilet bulurlar...

** Küçükken annemle birlikte seyrettiğimiz siyah-beyaz bir Fransız filmi, belleğime nakşolmuştu. *Monsieur Lachenay*, uçak yolculuğunda tanıdığı bir hostese kapılıp onunla bir gönül macerası yaşıyordu. Evde mazbut eşi şüphe duyuyor, amma içine atıyordu. Derken, kocanın her dönüşünde evdeki huzursuzluk artıyordu. Nihayet günün bininde evin hanımı kuru temizlemeden gelen cekette bir fotoğrafçı fişi buluyordu. O fotoğrafçıya kendisi uğrayıp çekimleri teslim alıyordu: Hostesle kocasının tatil pozları! Çileden çıkan kadın; evdeki av tüfeğini kapıldığı gibi, kocasını dışarıda bir yerlerde bulup tek atışta yere seriyordu. (Filmin internetten sağlamasını yapmak biraz uğraştırdı. Bazı “deşelemeler” & ayıklamalar sayesinde mümkün oldu: *François Truffaut* yönetimindeki 1964 yapımı, *La peau douce / The soft skin* isimli yapım). Yazar

olduklarını görüyoruz. Mesele evrensel boyutlarda bir *Kriminoloji* ve *Kriminalistik* mevzuu sıfatıyla, başlı başına orta yerde durmaktadır!].

Resim: kırmalı bir av tüfeği (Yaygınağ)

— “Siyahî aile gözyaşlarına boğuldu! Sonradan deden onları buralardan sürecekti de. Yaptığı da yanına kalacaktı. Şerif gelince ona meşru müdafaa yaptığını iddia etti. Şerif zaten hiç oralı değil bile... Sene 1950, mekân *Mississippi* eyaleti. Ne beklenirdi ki? Ertesi gün baban oyuncağını evde bulmuş. Aynı biblonun bir benzeri! Ağlayarak geldi. Oyuncağı dereye attı. Ben de ağaçtan zaten gördüğümü söyledim. Ağabey-kız kardeş, aramızda suskunluk yemini ettik” (a.g.e. ss.362-365’den özet).

Avukat-torunun itiraz ve temyiz teşebbüsleri akim kalır. Dedesinin idam günü yaklaşır [Eski siyahî komşu *Joe*’nun yıllar sonra tutacak olan âhı mıdır yoksa? O suçun gecikmiş keffâreti yani? Kimi okuyucu böyle bir çıkarsama yapabilir bu romandan] ve *Parchman* Hapishanesi’nde mahkûm; müdürden, bir saatliğine son kez dışarıda bulunma uygulamasını, şafak vaktinde kullanmak ricasında bulunur. Güneşin doğuşunu dünya gözüyle son bir kez seyretmek için...

Doğudaki kızılığa ihtiyar gözlerini diker *Sam*. Nihaî bir muhasebe geçirir kafasının içinden. Hücreye ilk tıklandığında, bir noktaya kadar umudu var gibiydi. Günün birinde tekrar sincap ve bıldırcın avlayacağına, balık tutacağına, şehir içinde kahve yudumlayacağına, külüstür pikabının direksiyonuna geçip etrafta gezinti turları atabileceğine hâlâ inanıyordu âdetâ. Hattâ Kalifonniya’ya uçarak —hiç uçağa binmemişti ömr-ü hayatında— orada irtibatı kopartmış torunlarının, bir şekilde izlerini bulacağına dair beklentileri dahi devam ediyordu tam o sıralarda (a.g.e. s. 532).

Silâhtan Arınık Safariler Uygulaması

Elia Kazan'ın kısmen özyaşamöyküsel romanında (*) silâhsız safari kavramının belki de ilk örneklerine rastlarız. *Nairobi* Havaalanı'nda Amerikalı turisti karşılayan uzun boylu sarı saçlı rehber *Jim*; iyi tanıdığı gümrükçülerle *Swahili* dilinde anlaşır. Tiyatrocu müşterisini gümrükten çabucak geçirir. Bir taksiyle oteline getirir. Bu düzenlemede bir hayvanı vurmak, *trofe* [avcının yanına aldığı boynuz, diş vs. kabilinden nişâneler] edinmek filân kesinlikle yoktur.

Rehber-*Jim* fiilî avcılığa vedâ etmiş biridir. Ertesi sabah *Wakamba* kabilesinden üç yardımcıyla beraber, römork ilâveli bir cipe binip ormana açılırlar. Yaban hayatını doya doya temâşâ ederler. Avlarını parçalayan aslanları; aslanlardan kaçan zebra ve küçük hayvanları, aracın içinden yakın ama emniyetli bir mesafeden gözlerler.

Resim: Roman ve yazarının genç görüntüsü (Yaygınağ)

* Romanda, kariyerinin başlarında bir tiyatro oyuncusu olan *Sonny*; karısı ve üvey oğlu dahil, herkesten ve başta *Broadway*'de oyunlar oynadığı sahnelerden ansızın uzaklaşmak ister. Bu kaçıışı, “*Kenya*’da bir safariye katılmak” gibi bir *kapak öyküsü* altında gerçekleştirir.

İşin içinde av hayvanı kurşunlamak olmadığından ve gelen turistler de çoğunlukla ruhsal sorunlu tipler olduğundan; safari rehberi biraz da gizil psikolog işlevi görmektedir aslında. Ormanda uygar insanın açılabilceği, felsefi mülâhazalara girebileceği tek kişi zaten odur. Kültürlü, görmüş geçirmiş, kibar bir insan sıfatıyla bu role çok elverişlidir. *İngiliz* asıllıdır. Babası *Rodezya*’da generallik yapmıştır. O da bu Afrika ülkesinde büyümüş ve bir süre polislik yapmıştır. Siyah-devrimin ardından, tıpkı diğer beyazlar gibi, memleketten kovulanlardan biridir. Yazar, okuyucusuyla şöylece dertleşir:

Bana gelişimin asıl sebebini sordu. ‘Havayı değiştirmek, tatil yapmak için’ deyince yutmadı. Dedi ki:

—“İleri uygarlıklara ait insanların boyuna buraya akıp geldiklerini görüyoruz. Kimisi tehlike konusunda bir çeşit çıraklık eğitimi almaya gelir. Çoğu ise niye geldiğini bilmez bile. Ben tahmin ederim amma. Yaşadıkları gerilim dayanılmazdır. Yapabilecekleri bir şey, burada ilkeliliklerle buluşup bir tür şok deneyimi/tedâvisi almaktan ibarettir. Bu yolla hayatlarına anlam katarlar”.

Kendisinden kaçsam da etkisinden kurtulamadığım —çaptan düşmüş yaşlı aktör, annesinin uzatmalı erkeği ve genç oyuncunun sömürgeci dostu— Sidney’den; hiç bahis açmak istemiyordum. Bu gece (aslan kükremeleri dışında) kafamı dinleyecek kadar huzur bulacağımı garanti etti. Çadırıma kadar refakatle, iyi bir ev sahibi sıfatıyla; kamp yatağımı ve zemini, üstlerinde karınca, börtü böcek var mı diye inceledi. Lâmbanın nasıl söndüğünü de gösterdi. İyi uykular dileyip çıktı (Kazan 1974: 129-130).

Av Yasaklarını İhlâl

Dünyada hoyratça uygulama bulan —geleneksel Uzak Doğu tıbbında kimi av hayvanı vücut kısımlarının şifa verici ve hele afrodizyak (cinsel gücü kamçılayan gıda maddesi) olduğu inancı, galiba bu meselede en belirgin ve en önemli sebeptir— yasak avcılık (*poaching*)^(*) çok

* Yasak avcılığın (*poaching*) Türkiye’deki, çok daha hafif bir izdüşümü, başta av hayvanı kotalarını aşmak olmak üzere, belirlenmiş diğer birtakım *kabahatleri* işlemek şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bayrampaşalı (Balkan muhaciri bir aileden gelme) yaşlı bir avcı dernek başkanı; avcılıkta kuralları çiğneyenlere “bohçacı” etiketini yakıştırıyordu. Onları “avcı” sıfatına lâyık bulmuyor; böyle bir aşağılayıcı sıfat ile niteliyordu yani. Bu tâbir, giderek yaygınlaşmıştır camia içersinde.

MAK (Merkez Avcılık Komisyonu) tarafından her sene basılan ve en ücra köşelere kadar resmî makamlar eliyle parasız dağıtılan küçük ebatlı el kitapçıklarında, bu konular yazılıdır. Hangi türe ne kadar kota ayrılmıştır? (Bir günde on bıldırcından fazla vurmamak gibi). Hangi türün soyu tükenme tehlikesi var olup avı tümünden yasak altına alınmıştır? Tabii bu arada devamlılık arz eden genel prensipler de söz konusudur. (1937’den kalma Kara Avcılığı Kanunu 2003 senesinde, 4915 sayılı kanunla yenilenmiştir. Bir süre eski alışkanlıklar sanki bir “fetret devri” misâli sürme temayülü göstermiş ise de; sıkı tedbirler; orman muhafaza ve çevre jandarması eliyle; çoktan yerine oturtulmuştur). Başlangıçta 32 saatlik mecburî bir kurstan geçmek (il merkezlerinde) ve sonunda avcılık andı içmek. Her sezon av pulunu devletten satın almak. Millî Park hükmündeki yerlerden bir dal parçası dahi sökmek. Silâhına ruhsat edinmek. Gün ışıktı kesilince ava son vermek; yani sunî ışık kullanmamak. Çarşamba, cumartesi-Pazar ve resmî tatiller dışında avlarklara girmemek. Avlakta tüfeği kırık vaziyette taşımak (ki doğrultup ateşleyene kadar hayvanın kaçış şansı olsun; “*fair play*” ilkesi çalışsın). Gerçek mührü kullanmamak; yani bağlı bir ördek vâsıtasıyla uçan yaban ördeklerini celbetmek hilesine

fenadır. Bu işi yapanlar yüzünden yaban hayatının yok oluş tehdidi, edebiyatta *arka bahçe bilgisi* kabilinden yerini almıştır.

Zimbabwe'de geçen bir macera romanında, buna dair dehşetli epizodlar yer alır. Bir iç savaş boyunca rahat eden ve serpilip gelişen fil sürüleri; barışın tesisiyle vicdansız şebekelerin elinde tekrar katliamlara sunuk (mâruz) kalırlar. Vicdansız profesyonellerin işi, ziyadesiyle kolaydır: Fil sürüsünü, arta kalmış mayın tarlalarına sevk etmek gibi haince bir plan! Sonradan helikopterle sarkıtılan elemanlar, toprağa ayak dahi basmadan, üzerlerine kondukları ölü fillerin dişlerini ve kesici âletlerle parçaladıkları gövdelerini alıp yine helikoptere bağlı çengellerle mayınlı alanın dışarısına taşırlar.

“Başgörevli” bir siyahî, bu rezil işleme nezaret ederken; bir yandan da kafasında olası ziyanları hesap eder:

Beheri bin dolar tutarında postları yüzüp götürme zamanları yoktur. Zaten çok ağırdırlar ve çürümeye karşı korunmaları da olacak şey değildir. Öte yandan etlerin hafifçe kokuşması () Afrikalı damakların sadece lezzetini arttırır. Beş yüz ton ıslak et [buharla] kurutulduğunda ağırlığını yarı yarıya kaybedecektir amma komşu Zambiya'nın bakır madenlerinde binlerce işçi, iştiyakla teşnedirler bu protein deposu gıdalara (W. Smith 1984: 15).*

Bir Afrika ülkesinde fil etinin asker karavanasına katılmasıyla ilgili bir haberde muhabir, “Askerlere İyi Pişmiş Fil-eto!” başlığıyla çok güzel bir tevriye sanatı yapmıştır:

tevessül etmemek. (Plastik mühre olabilir). Kuş seslerini teybe alarak uçan kuşlara duyurmak da yasaktır. Dürbün kullanılamaz. Güme denilen rahat, beklemeye uygun mevzilerden faydalanmak olmaz vs. Yazar

* Bir öğretmen arkadaştan duymuştum: Eskişehir'in kimi Tatar köylerinde, etler belli bir kararda (yani hafifçe) kokutulup öylece yeniyormuş. Bu işlem, lezzet katmak içinmiş. İlginç bir antropolojik tespit! Bir yanda vejetaryen insan adacıkları (*enclaves*), öbür yanda eti bilhassa kokutacak derecede “karnivor” (etçil / etobur) damak tadına sahip diğer topluluklar. Gıda kültürü ve alışkanlığı açısından böylesine keskin bir ikili tasnif çeşidi yani!

Kadın Avcılar da Var!

Fakir Baykurt’un *Keklik* adlı romanında Ankara yakınındaki *Sulakça* köyüne avlanmak üzere gelen, bu maksatla ırmağa şişirme botlar indiren Amerikan avcı gruplarının bahsi geçer. [Turizm çeşitlerinden birisi de av turizmidir. Turist-avcının mevsimlik *av pulu* —yani tütün ürünündeki gibi devlet hazinesine vâsitalı vergi katkısı— yerlininkine göre çok daha fiyatlıdır. Son yıllarda bu doğrultuda halk bilinçlenmiştir. 2020 yazında ilgili bakanlığın *Tunceli*’de dağ keçileri, *Eskişehir*’de ise kızıl geyikler için açtığı *toplu av hakkı ihâleleri*; keskin tepkiler üzerine akim kalmıştır; yani geri adım atılmıştır]. Amerikalı seyirci kadınlar-kızlar da söz konusudur etkinlikte. Romancı, onların içlerinde *eylemli avcı* hükmünde bir kadın karakteri de mercek altına alır. Bir bayan yaban domuzu avlayıcı.

“Durup bekledi kadın. Derken kurtulup kaçacak oldu domuz. Tazı yuvarlandı yere. Fakat çabuk toparladı kendini, fırladı gene. Arka ayağının sinirinden aldı domuzu. Bir yandan da kadın fırsat kolluyor, uzak muzak, sıkacak! Belki tutturur. Şaşıtığım bir şey!” (Baykurt 1975: 32).

Amerika’da bazı silâh mağazalarında bayanlara *dipçiği pembe renge* boyanmış av tüfekleri satılır. Günümüz Türkiye’si’nde daha on yıla yakın bir zaman öncesinde yüzü aşkın sayıda kadın avcı bulunduğu tespiti, Maslak mıntıkasında bir avcılık kulübü ilgilisi ile tarafımızdan yürütülen bir mülakâta ortaya çıkmış idi.

Romanda geçen yaban domuzu avlama ameliyesi, yerli avcılar tarafından da çok rağbet görmektedir. Türkiye’de eti yenmeyen bu hayvan, gûya “tarlalara zararlıdır” bahanesiyle

(mantığa vurma / rasyonalizasyon) avlanır. Muhteşem dişleri (ki onlarla ormanın zeminini çapalar; fayda sağlar) “zafer ganimeti” olarak alınır; karkas öylece arazide bırakılır.

Bir Timsahı Canlı Hâlde (!) Ele Geçirmek

Paul Krasny’nin yönettiği bir filmde (*Joe Panther*, 1976); bir yandan kimi Amerikan yerlilerinin beyazların aklına hayaline sığmayacak çok özel bir mahareti ortaya konur; bir yandan da o yeteneğin, nasıl ticarî boyutlara büründüğü resmedilir.

Florida eyaletinde *Seminol* kabîlesinden genç *Joe* (aktör *Ray Tracey*), tıklandığı rezervasyondan çıkıp beyazların dünyasına karışmak ister. Kaptan *Harper*’in (aktör *Brian Keith*) teknesine astığı *tayfa arıyor* ilânına başvurur. *Harper* yerli gence sıcak bakar. İki ırkçı eski tayfa ise bu yeni gelene şimdiden diş bilerler.

Teknede o gün misafîr bulunan kaptanın ağabeyi, yerli genci, kendi *müesses menfaatine* yarayacak bir imtihana tâbi tutar. Ağabeyi panayırıdır; çadırında seyrettirdiği beş metrelik timsah ölmüştür. Ondan boşalan havuza, seyirci çekecek bir yenisini koymalıdır. O boyutlarda bir timsahı *Joe*’ya *ısmarlar*, fırsatı ganimet bilerek. *Joe* bir arkadaşıyla ve yanında sâdik çoban köpeğiyle yerli kanosuna biner. Sazlık nehirde saatlerce keşif yaparlar.

Arada yoldaş *Seminol* yerlisini yılan sokar. *Joe* onun tedâvisini yapar. Derken beş metrelik bir timsaha rast gelirler. Hasta arkadaşını kanoda bırakan *Joe* işe girişir. O timsahla boğuşurken sâdik köpeği de timsaha yer yer saldırır ve yaralar alır. *Joe* zifosların (çamurların)

içinde timsahla başa çıkmaya bakar. Nihayet yırtıcı sürüngenin sırtına dolanarak ağzını iple bağlar!

Ağabey *Harper*, *Seminol* gencin kanosuyla getirdiği dev timsahı görünce pazarlık ettiğinden daha büyük bir ödül verir. (Bu arada babacan Kaptan hastanelik olmuştur. Patronun yokluğunu istismar eden iki ırkçı tayfa, tekneyi *Karaipili* göçmenleri kaçırmakta kullanırlar. Kendilerine engel olmak isteyen *Joe* ölümden döner; yerli arkadaşı ise yılan zehirine karşı savaşını başaramayıp hayatını kaybeder).

Resim: Filmin afişi (Yaygınag)

Görseller: İnternet

Florida'da *Seminol*, Kızılderilileri, geleneksel sporları olan timsah güreşine bayılırlar! Bu zorlu oyun, bu onurlu insanların muhteşem cesaretine & yiğitliğine bir karine hükmündedir.

İstinye Üniversitesi — FEF — «Antropoloji» Dersi yansılar, Çaya 2019

Resim: Timsah Güreşi

Bir İngiliz Filminde Bir Av Sembolüne Atf

İrkçılığı tuz buz eden *The Secret Laughter* (1999) filminde, bir Afrika ülkesini gezmeye gelen yazar *Matthew* (İngiliz aktör *Colin Firth*), çocuklu dul kadın *Nimi*'ye (Amerikalı siyahî aktris *Nia Long*) vurulur. Komşu siyahî Protestan rahibin —Katolik din adamından farklı olarak evlenme hakkı var— de *Nimi*'ye tutkun ve talip olmasına rağmen; küçük oğul *John* üvey babalığa *Matthew*'u yeğler.

Beyaz adamın ilk fiziksel yaklaşımından sonra siyahî genç kadın, “dişil mağlûbiyeti” (*) içinde kendi kendisine “aptal antilop!” diye söylenir. Annesi ona aşk hayatındaki yanılmalarından

* Bu sıfat tamlamasını *Sait Faik Abasıyanık*, bir arazi parçası için kullanmıştır. (“Papaz Efendi” adlı, yazarın yuvası Burgazada’da geçen bir öykü). Başkahraman; inatçı, güzel bir kadın misâli nazlı edâlî işveli amma çorak bir toprak parçasını; büyük emeklerle, sabırla işleyip, sonunda kadife kıvamında ve bağcılığa elverişli bir bahçe hâline getirir. Son manzarada *erkeğin galibiyeti papaz efendide, kadının bir nev’i galibiyetten başka bir şey olmayan dişil mağlûbiyeti ise toprakta* yansıma bulurlar!

ötürü hep böyle hitap edermiş. *Sürüden ayrılıp da kamyonet altında kendini ezdirten aptal antilop!* Beyaz yazar gücenerek sorar:

—“Yani ben kamyonet miyim?”

Sualine pekiştirici bir cevap alır:

— “Evet öylesin! Hem de en tehlikeli türünden bir kamyonetsin!”.

Resim: Anılan filmin afişı ve iki ayrı sahnesi

Yerli Filmlerde Avcı

Erdoğan Tünaş’ın senaryosuna dayanarak *Süreyya Duru*’nun yönetmenliğinde çevrilen 1969 tarihli *Alageyik* adlı yapımda geyik avcısı köy genci *Halil* (*Cüneyt Arkın*) ile köyün güzeli *Zeynep* (*Mine Mutlu*) arasındaki aşkın arka fonunda geyik avına tutkunluk, ağırlıklı yer tutar.

Kişilerin ağızlarından dökülen “susuz tarla, sütsüz bebek ve avsız adam” gibi benzetmeler yoluyla avcılığın köy kültüründeki ehemmiyeti vurgulanır. *Halil*’i tuzağa çekmek isteyen hasmı,

köyün ağası *Karaca Ali* (*Bilâl İnci*) onu bir hileyle tam da gerdek gecesinde (!) yine av peşine sevk eder. Bunun için, boruyla alageyik sesi taklit eden bir adamını kullanır.

Halil, bu sese dayanacak adam değildir. Bilge yaşlı kadın *Sultan Ana*'nın (*Aliye Rona*) deyişiyle “deli oğlanın av sevdâsı” işte böyle bir şeydir. Cömert-*Halil* köyü defalarca geyik etine doyurmuştur. *Sultan Ana*, ona bir sohbetinde şöylece seslenir:

— “Geyik avlayan iflâh olmaz; uğursuzluktur, oğul!” (aktaran Çaya 2015).

Yeşilçam'da aynı tema on yıl daha öncesinde *Atıf Yılmaz* tarafından da ele alınmıştır. O vakit başrolleri *Yılmaz Güney* ile *Pervin Par* paylaşmıştır. Afişteki ibârede görüldüğü üzere, o filmin müziği Ankara Radyosu'ndan *Muzaffer Sarısözen*'e aittir. Nice türkünün derleyicisi bu değerli halkbilim üstâdı, o filme ayrı bir kıymet katkısı sağlamıştır muhakkak.

Resim: Her iki yerli filmin afişleri (Yaygınağ)

Bir Kızılderili Menkıbesi

1950'li Yılların sonlarında *New York-Albany* yakınlarında *İroki* kabilesinden Kızılderililerin rezervasyonlarında derin antropolojik tetkikler yapan bir sosyal bilimcinin naklettiği menkıbede, bir örnek avcı tiplemesi buluruz ki, kendisi kabîlesinin en kutsal ve en gizli şamanist tedâvi ritüeline esin kaynağı olmuştur:

Bir zamanlar genç bir *İroki* avcısı varmış. Üstlik kabilenin reisiymiş. Bütün hayvanlar bu avcıyı kendilerine gösterdiği dostluk gerekçesiyle sever ve sayarlarmış. İyi avcı; yüzen erkek geyiği, yavru emziren dişi geyiği vurmadığı gibi; birden karşısında bulduğu gafil

hayvana da ilişmezmiş; takipten kaç kaç yorulan ava da dokunmazmış. Ava başlamadan önce yırtıcı kuşlar ve memeliler için bir geyik vurur, yüzer ve bağırırmış:

—“Gelin bütün etoburlar! Bu av sizin içindir!”. Sonra avın bağırsaklarını nehir ve göllere, balıklara yem olsun diye serpermiş. Kırlara kargalar için tahıl daneleri atar, ayılar için ağaçlara bir tutam bal sürermiş. Bir gün grubundan ayrı vaziyette iken rakip *Çerokiler* onu yakalayıp kafa derisini yüzmüşler. Ortalık yerde bırakıp gitmişler. Önce kan kokusunu alan bir kurt gelip kafasını yalamış ama örnek avcıyı yüzünden tanıyınca, uluyuş nidalarıyla diğer bütün hayvanatı oracığa toplamış.

Ayı, yerde kımıldamadan yatan vücudu pençeleriyle yoklayıp göğsünde henüz ılık bir nokta tespit etmiş. Sonra yatan avcıyı ön ayaklarıyla sarıp sarmalayıp ısıtmaya çabalamaş. Bu arada kuşlar, kafa kafaya verip olası çareler tartışmaya başlamışlar. Tek itiraz atmacadan gelmiş:

—“İyice soğumasını bekleyip sonra da yiyelim!”. Bu fikre kimse kulak asmamış. Aksine, el birliğiyle kuvvetli bir ilâç hazırlamağa koyulmuşlar. Herkes bu macuna biraz hayat kıvılcımı ilâve etmiş. Söylencenin kimi versiyonlarına göre beyinlerinden, kimi diğer versiyonlarına göre ise yüreklerinden birer zerre katmışlar.

Meşe ağacından bir kâse içinde koyu kıvamlı bir macun hazırlayıp “Küçük Su” adını vermişler. Baykuş demiş:

—“Hayattaki bir insanın kafa derisi olmalı”. (Yine bazı anlatılara göre kartal, bazı anlatılara göre çok hızlı ve gözükmeyen uçan sinek kuşu, ama en yaygın rivayet mucibince kara karga, bu işe memur edilmiş. *Çeroki* kampına uçup örnek avcının saçlı derisini, kurusun diye asıldığı çataldan kapmış. *Çeroki* oklarından yükselerek kaçmış ve toplantı yerine geri getirmiş; ancak görülmüş ki kafa derisi canlı bir adamın taşıyamayacağı kadar kaskatı olmuş. Kara karga biraz kusmuş. Kartal, zaten hep sırtında taşıdığı kırağı tanelerinden bir yağmur çilentisi püskürtmüş. Sonunda eldeki kafa derisi, avcıya lâayık bir esnek ve nemli kıvama kavuşmuş.

Bu arada ilâcı da avcıya çoktan içirmişler. Avcı daha gözlerini açmadan hayvanatın lisanını anlamağa başladığını fark etmiş. Harikulâde bir ilâhi okuyorlarmış ki avcı her kelimesini aklında tutacakmış. Dost-hayvanat kendisine bir kutsal tedâvi ocağı ihdas etmesini ve bu ocağın sırlarını kabîlenin muhafaza etmesini söylemişler. Avcı, şifâlı ilâcın terkipini de soracak olmuş. Haber etmişler ki bu sır, bundan böyle ancak bu ilâhi vâsıtasıyla kendiliğinden belirlenecek bir bâkireye âyân olacaktır. Derken avcı, ayının yardımıyla ayağa kaldırılmış ve gözlerini açtığında yerdeki dairevî iz düzenlerinden başka etrafta kimseyi görememiş. Doğruca kabilesine dönmüş (Wilson 1976: 277-279, Fransızca versiyondan Türkçeleştiren: Yazar).

Türk Masallarında Avcı

Kimi masallar çok insancıl bir duyarlılık içinde avcının zâlimliğinden dem vurur. Küçükken annem bize bir okuma kitabından acıklı bir avcı masalı okumuştı. *Bir kuş yuvasındaki yavrular, akşama kadar acı acı ötüşerek analarını bekliyorlardı ama ana kuş maalesef geri gelmiyordu.* Kitapta, yuvadaki yavruların resimleri de vardı. (Yavru kuşun ağzı orantısız büyüklükte açık olur). Yazar bir aralık yavrulara doğrudan sesleniyor;

—“işte böyle yavru kuşlar; bari sokulun birbirinize daha yakın!” diye teselli veriyordu; çünkü ana kuş şimdi bir avcının torbasındaydı.

Bazı Türk masalları ise ince bir anonim zekânın ürünü olarak avcılığa çok özgün bir muziplik anlayışı içerisinde yaklaşırlar. *Pertev Naili Boratav*'ın iki Fransız öğrencisi tarafından derlenmiş bir masallar külliyyatında ^(*) (Flamain & Nicolas 1977: 118-119, Fransızca-Türkçe bir arada) bir kaz-avı, gülmece (mizah) çeşnişiyle yer bulmuştur.

* Bir televizyon ekranında saz şairi merhum Çıldırılı *Şeref Taşlıova*'nın akademisyen oğlu *Muammer Mete Bey*'in yakın bir zaman önce açıkladığı gibi; Anadolu'nun saz şairliği geleneğinde beste, taşlama, atışma gibi mârifetleri sergilemenin yanı sıra; sevilen hikâye ve masalları, destanları, söylenceleri kış gecelerinde kahvehanelerde halka tatlı bir şekilde anlatmak âdeti de vardı. Sözlü metnin içerisinde yer alan manzumeler ise, nesirden farklı olarak, yine saz

Biz beş kardeş idik. Birimiz kör, birimiz topal, birimiz sağır, birimiz çıplak, birimizin tüfeğinin çakmağı yok. Ava gider, avdan gelirdik. Bitmedik çalı dibinde, doğmadık tavşan avlardık.

Gene ava gittik. Az gittik, uz gittik, dere tepe düz gittik. Tepelerde yel gibi, derelerde sel gibi, ödünç alınmış un gibi, toza toza gittik. Geri döndük baktık ki, bir koldan biraz uzun bir mesafe gitmişiz.

Sağır,

— “durun hele uşaklar [çocuklar anlamında], bir kaz geliyor; kanadının sesi kulağıma değdi; yoksa burası deniz mi?” dedi.

Kör elini alnına dayadı.

—“Burası göl; kazlar çırpınarak geliyorlar” dedi.

Çakmaksız tüfeğin sahibi ise sıkı mermiyi, vurdu kazı.

Topal,

—“siz yetişemezsiniz, murâd ederseniz, ben gidip varayım” dedi.

Çıplak,

—“siz yolda düşürürsünüz, ben koynuma koyayım bu kaza” dedi.

Aldı koynuna koydu.

Kazı pişirmeye kazan aradık. Gölün kenarında gezerken dibi düşük, kenarı hiç olmayan bir kazan bulduk. Basa basa kazanı suyla doldurduk.

O kazı kaldırdık koyduk ocağa;

Kaz kalktı kaçtı bucağa.

Adana’ya indi hacı ağa,

Üç gün oldu, kayna deriz, kaynamaz!

Nineden aldık tuzu

Pişirmek için kazı

Kazın gölde kaldı gözü

Üç gün oldu, kayna deriz, kaynamaz!

eşliğinde makamlı olarak okunurdu. Dinleyiciler, o esnâda “sunumu yapılmakta olan” anlatıya zaten âşinâ olurlardı. Bu sayede âşık, kendi kafasından öyle ulu orta değişiklikler katamazdı. Bunu, istese yapamazdı. Başka bir deyişle, otantik sözel metin, ister istemez korunmuş oluyordu. Dinleyici, sadece farklı âşıkların anlatış üslûplarını tefrik ediyordu. Anonim yapıt, olayların akışı açısından özünü muhafaza etmiş ediyordu. Bu muhteşem âşık geleneğinin, olabildiğince sürdürülmesi, millî kültür açısından hâlen de büyük önem arz etmektedir. Yazar

Kazın kanadı yapacık [yapağı, yün]
Eti kemiğinden berkçecik [sağlamca, sertçe]
Ne kaşık koydu ne kepçecik!
Üç gün oldu, kayna deriz, kaynamaz!

Sekizimiz çalı çeker
Dokuzumuz altın yakar
Kaz kaldırmış başın, bakar!
Üç gün oldu, kayna deriz, kaynamaz!

Biz başladık kazı yemeye
Kaz kalktı başladı bizi dövmeye
Utanır olduk komşulara demeye.

*Neyse; sonunda kazı yedik, ama ne karnım doydu ne yüzüm güldü;
bana hiç keyif gelmedi”.*

Resim: Pertev Neili Boratav, çokça masal derlemiştir (Yaygınağ)

Avcılığın Olumsuzlayan Masal

Kimi Türk masallarında avcılık zemmedilir. Bunlara bir misâ, l “Avcı” başlıklı kısa bir masal (*) olup konusu güneyde, Toroslar’da geçer:

Gözüpek bir avcı, hiç kimsenin vuramadığı koca alageyiği ısrarla takip eder ve nihayet bir zirvenin üzerinde kıştırır. Av ve avcı göz göze gelirler. O sırada küçücük (bir karış boyunda) aksakallı bir ihtiyar peydahlanır orta yerde! Hayvancağızlarını kovalayan bu avcıya çıkışır. Bu sevdâdan vazgeçmesini, aksi halde kendisini ölümün kucağında bulacağını ikaz eder.

Avcı korkar. Bağışlanma diler. İhtiyar gülümseyerek onu bağışladığını belirtir. Artık avlanmayacağına dair ondan söz alır. Karşılığında ise, her hafta kapısının önünde kesilmiş bir geyik bulacağını vâd’eder.

Öyle de olur. Aylar boyunca her hafta kapısının önünde bir kesilmiş geyik bulur. Hem yer; hem geri kalanını pazarda satar. Ancak giderek canı sıkılan ve avcılığını özleyen adam, günün birinde dayanamayıp tekrar Toros’lara tırmanır.

“Diz çöküp silâhını doğrultmuş; tam keyifle tetiği çekeceği sırada karşısına o aksakallı çıkar birden! Dumanların içinden, belli belirsiz, görülür görülmez, sezilir sezilmez, o bir karış boyundaki ihtiyar! Avcı şaşakalır ve eli, tetiği düşürmeğe varmaz. İhtiyar

—‘Ey avcı’ der, ‘sen bana bu yüce Toros dağlarında verdiği sözden döndün; o halde kendi âkıbetini kendin belirledin! Öteki avcılar gibi tıpkı! Yani ölümü!’ Avcının elinden silâhı yere düşer. Sonra? Bilen yoktur ama kimsecikler o avcıyı bir daha göremezler...

Sonuç

Avcılık konusunun hikâye, roman, masal ve menkıbelerde; sinema eserlerinde, resimde, müzikte kimi defa ana izlek (tema), kimi zaman ise arka zeminde, bir anlamda satırlar arasında, bol miktarda ele alınıp işlenmiş olduğu görülmektedir. Bu durum; *edebiyat sosyolojisi* gözlüğünden bakıldığı taktirde; ilgili toplumların bizatihî avcılığa bakışını yansıtmakla beraber; daha karmaşık, daha içkin bazı sosyal dinamiklerin de ip uçlarını yansıtır.

* Masal; bir sahhaf dükkânından edindiğimiz; baş sayfaları kopuk, bu yüzden basım yeri & tarihi belli olmayan bir kitapta yer almaktadır. Üstünde yalnızca “Masallar” ibâresi bulunan bordo renk bez cildi, yayınevinin tasarımı değil, önceki sahibinin düşündüğü bir koruyucu önlem olsa gerektir. Bu neşriyatın 147—151. arası sayfalar, bahsi geçen masala ayrılmıştır. Kitabın en başındaki klasikleşmiş tekerleme de diğer masallardaki yaygın versiyondan biraz farklıdır: “*Develer, almış ağzına hamuru eveler geveler/ Uyanınca Deveci Murtaza, al sana! / Ortada ne deve var ne meve! / Gideyim şimdi bizim eve*”.

Sanat; temsil ettiği çeşitli ekoller nezdinde; dereceli olarak; gerçek hayattan beslenir; yaşanmışlıkları aksettirir. Bir başka deyişle insanların tecrübelerine ayna tutarak kendince yorumlar getirir; önem verdiği noktaları “mercek altında” vurgular. Avcılık nasıl hakikatin çok kadim ve hâlâ da önemli bir unsuru ise; onun sanata yansımaları da o derece eskidir. O derece tabiidir. Mağara içi çizimlerden itibaren başlamıştır. Günümüze kadar nice eserlerde ele alınmıştır. Gerek ön planda gerekse arka planda; defalarca, yoğun surette işlenmiştir. Sanatta avcılık izleri hiçbir şekilde yadsınamaz.

KAYNAKÇA

- Abasıyanık, S. F. (1948, 2017), “Onbirinci Öykü: Papaz Efendi”, *Lûzumsuz Adam*, altıncı baskı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür yayınları.
- Baykurt, F. (1975), *Keklik*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Cihanoğlu, S. S. (Aralık 2006), “İngiltere ve İskoçya’daki Avcılığım,” *Avdoğa Dergisi*, sayı 43, ss.60-61.
- Çaya, S. (Haziran 2015), “Türklerde Avcılık”, *TİDSAD (Türk & İslam Araştırmaları Dergisi / The Journal of Turk & Islam World Social Studies)*, Yıl:2, Sayı: 3, ss. 86-95.
- Daudet, A. (1981), *Taraskonlu Tartaren* (roman), (Türkçesi: Tahsin Yücel), İstanbul: Can Yayınları.
- Flamain, A. & Nicolas, M. (1977), *Contes de Turquie*, G.P. Paris: Maisonneuve et Larose.
- Grisham, J. (1995), *Die Kammer* [The Chamber], (İngilizce’den Almanca’ya çev: Christel Wiemken), München [Münih]: Wilhelm Heyne Verlag.
- Kazan, E. (1975), *Le Monstre Sacré* [The Understudy], (İngilizce’den Fransızca’ya çeviren belirtilmemiş), Paris: Éditions Stock.
- Mağden, P. (2010), *Wovor wir fliehen?* (Alm.’ya çev. Johannes Neuner), Berlin: Suhrkamp Verlag.
- Mann, T. (1918, 1978), *Herr und Hund*, S. Fischer: Verlag GmbH.
- Quindt, W. (1955), *Die Strasse der Elefanten* (İngilizce’den Almanca’ya çeviren belirtilmemiş), München [Münih]: Wilhelm Goldmann Verlag.
- Shirreffs, G. D. (1983), *Kershaw, der Patriot* [Bold Legend] (Almanca’ya çev: Joachim Honnef), München [Münih]: Wilhelm Heyne Verlag GmbH & Co. KG.
- Smith, W. (1984), *The Leopard Hunts in Darkness*, London [Londra]: Pan Boks Ltd.
- Wilson, E. (1974), *Pardon aux Iroquois* [Apologies to the Iroquois, ©1959], (İngilizce’den Fransızca’ya çev: Solange Pinton), Paris: Union générale d’éditions.

Hıcvetme (taşlama) anlayışıyla yazılmış aşağıdaki müzik parçası —anonim olmadığı muhakkaktır; ancak bugün için bestekâr ve / veya güftekarı olan değerli eğitim bilimcinin izini sürmek, keşke mümkün olaydı! — sınıf öğretmenimiz (Edirne Öğretmen Okulu 1958 mezunu) *Nurcihan Üstünel Nahabař*’ın bizlere öğrettiğı nefis okul şarkılarından bir tanesidir.

AVCI OKUL řARKISI

Dağlar bomboř, orman bomboř

Rüzgâr buğ’ [buğ] serpiyor, bak!

Haydi avcı hiç durma

Koř etrafını kolla!

Vur, soluk aldırma! Yoksa

Boş torbayla

Çok çirkin dönme avcılıktan...

Laylay lay lara

Laylay lay lara

Laylay lay lara laay lom

Dertlenme hiç bahtın yoksa!

Akçen elbet yâr’ olur:

Yollan haydi

Sessizce çarşı pazar dolaş.

Ya bir tavşan ya ördek,

Al satın; tık torbana.

Herkese öğün kabar dur

“Ben vurdum” de; hiç sıkılma

Ey cesur avcı!

Laylay lay lara

Laylay lay lara

Laylay lay lara laay lom

Resim: Çizim san'atı & avcı karikatürü (Yaygınağ)